

Պշպեղ :

Պշպեղ՝ կ'ըսուի ան մանր պտուղը որ ամենուն ծանօթ է, ու կը գործածուի կերակուրները համեմելու, և նաև բժշկականութեան մէջ: Պշպեղի ծառը կը բուսնի արևելեան ու արևմտեան Հնդկաստան. բայց արևելեանէն, ու մանաւանդ Սալապարէն եկածը ամենէն յարգի է: Պշպեղը հին ատենէն՝ ի վերմիշտ գործածուած է. միջին դարուն ատենները Իտալացիք որ Ղըքսանդրիայէն կը գնէին Հնդկաստանի բերքերը՝ բոլոր Եւրոպայի պղպեղն ալ իրենք կը հոգային. վերջերը երբոր ծովով Հնդկաստան երթալու ճամբան գտնուեցաւ, Հոլանտացիք սկսան բերել աս տեսակ համեմները: Ինկէ ետքը մտաւ պղպեղի ծառը Ինդիլեան կղզիներն ու Բրազիլիա. 1825^{էն} վերջն ալ շատ աղէկ առաջ գալ սկսաւ Վայէնայի մէջ:

1 1^ա. Piper. ՏՏ. Պշպեղ:

Բժի բերանը այնչափ յարգի բան էր պղպեղը Վաղղիացւոց մէջ, որ մէկ լիպրէն ինչուան հարիւր Ֆրանքի կը ծախուէր: Հռոմայեցիք խիստ շատ պղպեղ կը գործածէին. բայց յայտնի չէ թէ ուսկից կը գտնէին այնչափ պղպեղը. կ'երևնայ թէ կամ արևմտեան Հնդկաստանէն կ'առնուին, կամ ան ազգերէն՝ որոնց հետ առուտուր ունէին, և կամ Բրազիլիէն բերել կուտային. վասն զի ան ատենները սկսեր էին տիրել Բրազիլիէի ան գաւառներուն՝ ուսկից որ պղպեղ կ'երլէ:

Տեսակ տեսակ պղպեղներուն մէջ գլխաւորներն են սև պղպեղն՝ ու ճերմակ պղպեղը:

Վաղեպա ըսուած պղպեղը՝ հասարակ պղպեղին պէս կ'ընէր գնտաձև է, ու համը աւելի համեմային է՝ քան թէ մէկալին պէս կ'ծու ու այրող:

1 1^ա. Piper nigrum.

2 1^ա. Piper Cubeba.

Երկայն պղպեղը՝ արևելեան Հնդկաստանէն կ'ելլէ . ասիկայ գրեթէ սե պղպեղին յատկութիւնները ունի, բայց քիչ մը աւելի տկար է :

Կարմիր պղպեղը՝ որ Հնդկաստանի կամ Կոնինէայի պղպեղ ալ կ'ըսուի, մեր պարտէզներուն մէջ գտնուածն է, ու շատ բանի կը գործածուի :

Հասարակ պղպեղը իր տաքութեն ու համին պատճառաւ ուրիշ ամէն տեսակներէն յարգի է : Ինչպէս որ ըսինք, ասիկայ պղտիկ ծառի մը պտուղն է՝ որ կը մշակուի Հնդկաստան : Տնկուելուն չորրորդ տարին կը սկսի պտուղ տալ, և աս պտուղը ծառին ծաղկէլէն չորս ամիս ետքը կը քաղուի : Եւ ծառը երբոր աղէկ մշակուի, տասը տարի միակերպ կրնայ պտուղ տալ :

Պղպեղը կուզ կուզ է . նախ կանանչ կ'ըլլայ, ետքը կարմիր : Որովհետեւ ասոր կուզերը ամէնը մէկէն չեն հասնիր, հետ զհետէ պէտք է ժողովել, ու շատ կանանչ պէտք է փրցընել . վասն զի չորնալուն պէս փոշի դառնալով բանի չեն գար . բայց երբոր հասունցած փրցուին՝ չորնալէն վերջն ալ հաստատուն կը մնան :

Ղերմակ պղպեղը նոյն սե պղպեղն է, միայն դրսի կեղևը մաքրած . և աս կեղևը մաքրելու համար սե պղպեղը վեց շաբաթ թրջոց կը դնեն : Երսի մաշկը թացութենէն կ'ուռի, կը բացուի ու ինքիւրմէ կ'իյնայ . ասով պղպեղը քիչ մը կը կորսընցընէ իր կծուութիւնը, կը ճերմրկնայ, վրան ողորկ կ'ըլլայ :

Պղպեղին ախորժեղի համ ու հոտ մը ունենալուն մեծ պատճառ է իրեն մէջի եղը, որ ջրէն աւելի թեթեւ է . սովորական կերպով թորելով՝ մէկ լիւրէ պղպեղէն երկու տրամի չափ եղ կրնայ հանուիլ . բայց ասոր համը պղպեղին չափ կծու չըլլար : Եւ քրտով կանանչ խեժ մը կ'ելլէ պղպեղէն . ասոր մէջ պղպեղին կծուութիւնը այնչափ սաստիկ է որ ինչուան կրնայ այրել :

1. 1. Piper longum.

Հաշիւ կ'ընեն որ արեւմտեան Հնդկաստանէն տարին յիսուն միլիոն լիւրէ սե պղպեղ կ'ելլէ, ու իրեքին մէկ մասը հազիւ Եւրոպա կուգայ . մնացածը Եսիացիք կը գործածեն, և մանաւանդ Չինացիք :

Երթական կղզիներ :

ՅՈՒՆԱՅ հին առասպելներուն մէջ կը պատմուի թէ Գեղոս կղզին, որ Երջիպեղագոսի կղզիներէն մէկն է, ատենով ծովուն երեսը կը լողայ եղեր . բայց որովհետեւ Գեղով Եւրամագայ կինը աս կղզիին մէջ ծներ է Եւրոդոնն ու Եւրտեմիսը, Եւրամագ Գեղոսը անշարժ հաստատեց կ'ըսեն : Ոմանք Եւրոդոնի կուտան աս բանս, ոմանք ալ Պոսիդոնի . իբր թէ Պոսիդոն ծովու աստուած սեպուելով՝ գթացեր է աս կղզւոյն այնպէս աստանդական ըլլալուն վրայ, ու որպէս զի հաստատուն մնայ՝ երկու կղզիները Սիւկոնէ ու Գիարոս ըսուած՝ երկու կողմը դրեր է : Եւ պատմութիւնները որչափ ալ այլանդակ ըլլան, աս յայտնի է որ մեր օրերն ալ պակաս չեն այսպիսի շարժական կղզիներ, Գեղոսն ալ աս տեսակ կղզիներէն մէկը եղած կրնայ սեպուիլ, թէպէտ և երկրաբանական կազմութեանընայելով՝ դժուար կը կարծուի հաւտալը թէ ատենով շարժական եղած ըլլայ :

Եւրասիական զանազան կողմերը կը գտնուին ջրին երեսը լողացող կղզիներ՝ գետերու ու լճերու վրայ . ամենէն երևելին է Սեբսիկոյի Չինամփաս ըսուած շարժական պարտէզները : Եւսեն թէ ատենով Սեբսիկոյի բնակիչներէն ոմանք իրենց դրացիներէն նեղութիւն քաշելով՝ աս կղզիներուն վրայ փախեր են : Եւրասիական Հոմալոթ երևելի ճանապարհորդն ու բնագէտը աս կարծիքիս վրայ է թէ աս կղզիները բնական կերպով ձևացեր են . վասն զի լճերն ու գետերը